

СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ АКТИВІВ ПІДСАНКЦІЙНИХ ОСІБ: ПРАВОВА ПРИРОДА СПОРУ ПРО ПРАВО

Коцюбко І.В.,
*аспірантка III-го року заочної форми навчання,
ННІ права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб: правова природа спору про право.

У статті здійснено розвідку правової природи спору про стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, вирішення якого віднесено до юрисдикції Вищого антикорупційного суду, крізь призму з'ясування правової природи інтересів, що виникають під час розгляду цієї категорії справ.

Встановлено, що триваючий правовий режим воєнного стану породжує нові виклики перед Україною, які вимагають вжиття виняткових засобів, реалізація яких може призвести до обмеження певних прав осіб, водночас сприяючи забезпеченню національної безпеки, оборони країни та захисту її національних інтересів, одним із яких є застосування Вищим антикорупційним судом санкції у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

Констатовано відсутність концептуального обґрунтування обраної законодавцем судової юрисдикції для вирішення цієї категорії справ, а також виду судочинства, попри те, що ця категорія справ пов'язана із позбавленням права власності на активи.

Висвітлено доктринальні положення та судову практику стосовно сутнісних ознак публічно-правових та приватно-правових спорів. Обґрунтовано, що стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб має загальні характеристики публічно-правового спору змішаної приватно-публічної правової природи, а також спеціальні риси, властиві лише цій категорії справ, що зумовлює особливу увагу до перевірки у судовому порядку легітимної мети застосування такої санкції та дотримання принципу пропорційності, спрямованого на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу приватних і публічних інтересів, щодо розумного співвідношення між метою впливу з боку держави в особі її компетентних органів та мірою втручання у право власності особи.

Аргументовано доцільність закріплення на законодавчому рівні можливості застосування такого виду санкції не лише під час дії правового режиму воєнного стану, що зумовлює потребу у розширенні на законодавчому рівні підстав припинення права власності. Запропоновано авторську дефініцію правового інституту «стягнення активів в дохід держави підсанкційних осіб». Визначено перспективи подальших наукових розвідок у сфері досліджуваних питань.

Ключові слова: санкції, стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, Вищий антикорупційний суд, судова юрисдикція, правосуддя, публічно-правовий спір, адміністративне судочинство, воєнний стан.

Kotsiubko I.V. Recovery of assets of sanctioned persons into state revenue: legal nature of the dispute on the right.

The article examines the legal nature of a dispute on recovery of assets of sanctioned persons into the State's revenue, which is within the jurisdiction of the High Anti-Corruption Court, through the prism of clarifying the legal nature of the interests arising in the course of consideration of this category of cases.

The author establishes that the ongoing legal regime of martial law creates new challenges for Ukraine which require the use of exceptional measures which may lead to restriction of certain rights of individuals, while at the same time contributing to national security, defence of the country and protection of its national interests, one of which is the application by the High Anti-Corruption Court of a sanction in the form of recovery of assets of sanctioned persons into the State's revenue.

The author notes that there is no conceptual justification for the judicial jurisdiction chosen by the legislator to resolve this category of cases, as well as for the type of proceedings, despite the fact that this category of cases is related to deprivation of ownership of assets.

The author highlights the doctrinal provisions and case law regarding the essential features of public law and private law disputes. It is proved that the recovery of assets of sanctioned persons into the State's revenue has the general characteristics of a public-law dispute of a mixed private-public legal nature, as well as special features inherent only in this category of cases, which requires special attention to the judicial verification of the legitimate purpose of such a sanction and compliance with the principle of proportionality aimed at ensuring a reasonable balance of private and public interests in legal regulation, and a reasonable ratio between the purpose of influence by the State through its officials and the purpose of the sanction.

The author argues that it is expedient to enshrine at the legislative level the possibility of applying this type of sanction not only during the martial law regime, which necessitates the expansion of the grounds for termination of property rights at the legislative level. The author offers her own definition of the legal institute of 'recovery of assets for the benefit of the State of sanctioned persons'. Prospects for further scientific research in the field of the issues under study are identified.

Key words: sanctions, recovery of assets of sanctioned persons into state revenue, High Anti-Corruption Court, judicial jurisdiction, justice, public law dispute, administrative proceedings, martial law.

Постановка проблеми. Триваючий правовий режим воєнного стану породжує нові виклики перед Україною, які вимагають вжиття виняткових засобів, реалізація яких може призвести до обмеження певних прав осіб, водночас сприяючи забезпеченню національної безпеки, оборони країни та захисту її національних інтересів.

Одним із таких засобів є застосування Вищим антикорупційним судом (далі – ВАКС) санкції у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, правова регламентація якого запроваджена національним законодавством лише у травні 2022 року. Ця категорія справ є резонансною та складною, оскільки пов'язана з одним із визначальних прав особи – правом власності, а результати розгляду цих справ мають важливе значення для захисту державних та національних інтересів.

Попри те, що ця категорія справ пов'язана із позбавленням права власності на активи, а її судовий розгляд відбувається у порядку адміністративного судочинства, а також з огляду на відсутність концептуального обґрунтування обраного законодавцем такого порядку її розгляду, виникає потреба у окремому дослідженні та напрацюванні такого концепту шляхом з'ясування правової природи інтересів, що виникають під час розгляду цієї категорії справ, судової практики якої перебуває у процесі напрацювання.

Мета дослідження – розробка концепту правової природи спору про стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб крізь призму співвідношення публічно-правових та приватних інтересів під час розгляду судом справ щодо застосування цієї санкції, з метою підвищення ефективності реалізації вказаного правового інституту.

Стан опрацювання проблематики. У науковій юридичній літературі правову природу публічно-правових спорів досліджували багато вчених: К.О. Тимошенко [1], Н.С. Хлібороб [2], В. Щавінський В. [3], Ю.І. Цвіркун [4], О.В. Скочиляс-Павлів [5], О. Рябченко [6], М. Карпа [7], В.В. Квак [8], Ю.Р. Лозинський, Я.П. Павлович-Сенета [9], М. Гаврильців, Г. Лук'янова [10], В.В. Тильчик [11], А. Собакарь, О. Нестерцова-Собакарь [12], І.Е. Черняхович [13] та інші. Водночас, справи про застосування санкції щодо стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб потребують окремої наукової розвідки, зокрема, в частині дослідження правової природи спору, що виникає у цих правовідносинах, з огляду на те, що це питання є мало дослідженим, враховуючи нетривалий період законодавчого унормування цього правового інституту, що є надзвичайно важливим для подальшого його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Розпочавши повномасштабне збройне вторгнення на територію України у лютому 2022 року, російська федерація (далі – рф) порушила принципи та фундаментальні норми міжнародного права, низку двосторонніх і багатосторонніх договорів, угод, що водночас стало підставою для запровадження в Україні нового правового інституту стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких

така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними» (п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції») [14]. Вказаний правовий інститут запроваджений як один із інструментів зупинення агресії з боку РФ, припинення підтримки діяльності країни-агресора, її політичного режиму і прихильників цього режиму. Основним завданням цього правового інституту законодавцем визначено встановлення нових підстав і механізмів політичного та юридичного реагування на дії, які уможливають вчинювані РФ на території України воєнні злочини, злочини проти людяності та масштабні руйнування цивільної інфраструктури; укріплення обороноздатності Української держави; відновлення цивільної інфраструктури задля мінімізації катастрофічних гуманітарних наслідків її руйнування; компенсація шкоди жертвам злочинів, вчинюваних представниками держави-агресора на території України [15].

У науковій юридичній літературі зазначається про доцільність розмежування предметної юрисдикції судів лише за характером правовідносин, що виступають предметом спору, виходячи з їх віднесення або до «сім'ї» приватного, або до «сім'ї» публічного права [16, с. 71], з чим загалом варто погодитись, однак запровадження в структурі судоустрою інституту вищих спеціалізованих судів для розгляду окремих категорій справ дещо ускладнює лінійність застосування цієї концепції. Так, одним із дискусійних аспектів, що є предметом обговорення у науковому експертному середовищі, є питання відсутності чіткості у визначенні підсудності справ ВАКС та іншим судам. В обґрунтування таких тверджень у науковій юридичній літературі зазначається про те, що у першій редакції Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» його завданням було визначено здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а згодом – його завдання було доповнено вирішенням питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства. Зрештою, до завдань ВАКС було віднесено здійснення правосуддя у справах про застосування санкції щодо стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, що потребує більш предметного обґрунтування віднесення цієї категорії справ до юрисдикції саме ВАКС попри існуючу мережу адміністративних судів і, власне, предметно радше їхню юрисдикцію [17, с. 192-193].

Пошук відповіді на питання про правову природу спору у справах про стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, на нашу думку, варто здійснювати крізь призму розуміння правових категорій про публічно-правовий та приватно-правовий спір, виокремлення їхніх ознак та критеріїв розмежування, з огляду на те, що позивачем у цій категорії справ є суб'єкт владних повноважень, а відповідачем – підсанкційна особа, яка за результатами такого судового розгляду може бути позбавлена активів, якими вона володіє прямо чи опосередковано.

Основний закон Української держави закріплює право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, гарантує непорушність права власності та заборону протиправного позбавлення права власності (ст. 41) [18]. Держава не втручається у здійснення власником права власності, водночас власність зобов'язує (ст. 319 Цивільного кодексу України) [19]. Вказані норми засвідчують, що принцип захисту права власності від неправомірних посягань закріплений Основним законом, є важливим і непорушним, а суди повинні гарантувати дотримання вказаного принципу, оскільки правосуддя в Україні здійснюється виключно уповноваженими судами та в порядку, визначеному законом.

Законодавцем унормовано розгляд справ про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб у порядку адміністративного судочинства, тобто віднесено до різновиду публічно-правового спору, як спору, у якому, відповідно до положень п. 2 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України: (1) хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або (2) хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або (3) хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи [20].

Слід зауважити, що у судовій практиці сформувалась позиція, згідно з якою:

– публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин, тобто це спір, що виник між конкретними суб'єктами відносно їх прав та обов'язків в конкретних публічно-правових відносинах, в яких один суб'єкт законодавчо уповноважений владно керувати поведінкою інших суб'єктів;

– на протигагу приватноправові відносини вирізняються наявністю майнового чи немайнового інтересу учасника, а отже – спір має приватноправовий характер, якщо він обумовлений порушенням або загрозою порушення приватного права чи інтересу, як правило майнового, конкретного суб'єкта, що підлягає захисту в спосіб, передбачений законодавством для сфери приватноправових відносин, навіть якщо до порушення приватного права чи інтересу призвели управлінські дії суб'єктів владних повноважень [21].

Ця позиція, на наше бачення, втілює положення законодавства України, яким визначено основне завдання адміністративного судочинства: справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (ст. 2 КАСУ), а також віднаходить відгук у площині наукової дискусії. Отже, у науковій юридичній літературі під поняттям «публічно-правовий спір» пропонують розуміти: спір щодо рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічно-правових відносин, в якому одна із сторін є об'єктом публічно-правового впливу, а інша має публічно-владні повноваження та є носієм публічно-правового обов'язку або в якому обидві сторони наділені публічно-владними повноваженнями [8, с. 128; 13, с. 111]; «... виражену в юридично значимих діях сторін суперечність, що виникла з приводу реалізації прав, свобод чи законних інтересів у сфері публічно-владних правовідносин ...» [10, с. 140]; «... суперечність, що виникла внаслідок реалізації суб'єктом державної влади чи місцевого самоврядування, а також носієм делегованих повноважень, що спричинило порушення прав та інтересів не лише на особистому рівні, але і на рівні суспільної потреби, стратегії розвитку держави чи регіону, і відображено у певній матеріальній формі – скаргі, претензії, позові» [22, с. 50].

Серед характерних ознак публічно-правового спору, як предмета юрисдикції адміністративного суду, виокремлюють: сферою виникнення є публічно-правові відносини; особливим суб'єктом є суб'єкт владних повноважень; предметом публічно-правового спору є рішення, дії, бездіяльність суб'єкта владних повноважень; підставами публічно-правового спору є сукупність фактичних і юридичних обставин, які свідчать про ймовірне порушення прав, свобод та інтересів фізичних, юридичних осіб у публічно-правових відносинах [2, с. 13].

Таким чином, можна виснувати про те, що переважання саме публічного інтересу є критерієм віднесення спору до юрисдикції адміністративних судів, а отже наділення його правовою природою публічно-правового спору.

Проте слід зазначити, що під час розгляду справ про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб також виникають суспільні відносини, які регулюються нормами цивільного права, оскільки вони нерозривно пов'язані з припинення права власності та відбуваються поза волею власника.

Право власності є складовою відносин власності, що унормовані у положеннях Цивільного кодексу України та не мають характерних ознак влади і підпорядкування, що опосередковує приватно-правовий інтерес. Хоча Конституція України і закріплює принцип непорушності права власності, цей принцип не є абсолютним, оскільки статтею 41 Основного закону визначено, що примусове відчуження об'єктів приватної власності може застосовуватися, проте лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, в порядку та на підставі визначених законом, та за умови повного відшкодування їх вартості. В науково-юридичній літературі ці норми характеризуються як такі, що відповідають європейським стандартам та не порушують основні конституційні принципи власності та міжнародні стандарти її захисту, що заслуговує на підтримку [23, с. 78-79].

Так, однією із категорій адміністративних справ, пов'язаних із припиненням права власності є справи за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (ст. 267 КАСУ). У даній категорії справ, орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування, що прийняв рішення про відчуження земельної ділянки, у разі недосягнення згоди з власником вказа-

них об'єктів має право звернутися до адміністративного суду із позовом про примусове відчуження зазначених об'єктів. Задоволення вказаного позову судом тягне за собою припинення права власності на вказані об'єкти відповідно до статті 346 Цивільного кодексу України. У науковій юридичній літературі акцентується увага на неоднозначності характеру цієї категорії справ, з огляду на завдання адміністративного судочинства, а також на пріоритетності задоволення, передусім, суспільних потреб, що легітимізує, до певної міри, втручання у право власності особи [24, с. 155], а також зауважується, що попри те, що суб'єкти владних повноважень виконують функції для задоволення державних і суспільних інтересів, водночас у судових справах, де суб'єкт владних повноважень виступає як позивач до суб'єкта приватного права суд повинен керуватися перш за все принципом пропорційності як універсальним загальноправовим, спрямованим на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу приватних і публічних інтересів [25, с. 36], з чим варто погодитись.

На нашу думку, незважаючи на те, що у справах про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності відсутній факт вчинення правопорушення чи завдання істотної шкоди, вони за своєю правовою природою спору подібні до справ щодо застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, оскільки розглядаються в порядку адміністративного судочинства за позовом суб'єкта владних повноважень з метою легітимізації мети застосування державного примусу та припинення права власності. Право застосування такого примусу, включаючи обмеження права приватної власності, з підстав та у порядку визначених законодавством, у науковій юридичній літературі обґрунтовується обов'язком держави забезпечувати нормальне існування суспільства, з огляду на те, що вона є гарантом захисту прав і свобод людини, правом обмеження прав за умови забезпечення суспільної справедливості. Водночас залучення органів державної влади створює передумови для віднесення деяких приватноправових спорів до спорів зі змішаною правовою природою [26, с. 187-188].

З огляду на це, видається цілком виправданим, що така виняткова форма державного втручання щодо обмеження конституційних та конвенційних прав, як застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, відбувається виключно у судовому порядку. Таким чином, звернення Міністерства юстиції України (далі – Мін'юст) до суду із позовною заявою про застосування санкції у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, на наше бачення, перебуває у площині публічно-правових відносин, оскільки у цих правовідносинах Мін'юст виступає від імені держави, а не як власник майна, активів за цивільно-правовими зобов'язання, тобто є органом через який держава реалізовує свою правосуб'єктність з метою захисту національної безпеки і оборони, суверенітету і територіальної цілісності України.

Правовий аналіз чинного законодавства дає можливість виокремити такі ознаки правовідносин щодо стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб: (1) відбуваються з ініціативи суб'єкта владних повноважень, тобто у межах публічно-правових відносин, оскільки позивачем виступає Мін'юст, як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб; (2) метою ініціювання такого стягнення є потреба у захисті національної безпеки і оборони, суверенітету та суспільних інтересів; (3) зверненню до суду із позовною заявою про таке стягнення повинно передувати рішення Ради національної безпеки і оборони України про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), яке введене в дію Указом Президента України; (4) таке стягнення відбувається у примусовому порядку на підставі рішення суду.

Виокремлені ознаки дають можливість виснувати про те, що стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб має загальні характеристики публічно-правового спору змішаної приватно-публічної правової природи, а також спеціальні риси, властиві лише цій категорії справ. Приватно-публічна правова природа стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб зумовлює особливу увагу до перевірки у судовому порядку легітимної мети застосування такої санкції та дотримання принципу пропорційності, спрямованого на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу приватних і публічних інтересів, щодо розумного співвідношення між метою впливу з боку держави в особі її компетентних органів та мірою втручання у право власності особи.

Висновки. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є новим правовим інститутом, реакцією держави на виклики, зумовлені правовим режимом воєнного стану. З огляду на

те, що застосування цієї санкції спричиняє втручання та припинення права власності у примусовому порядку шляхом застосування заходів державного примусу, правова природа відносин щодо стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб має змішаний приватно- публічний характер. Правовідносини щодо стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб мають загальні ознаки публічно-правових спорів та особливості, властиві лише цій категорії справ: (1) відбуваються з ініціативи суб'єкта владних повноважень, тобто у межах публічно-правових відносин, оскільки позивачем виступає Мін'юст, як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб; (2) метою ініціювання такого стягнення є потреба у захисті національної безпеки і оборони, суверенітету та суспільних інтересів; (3) зверненню до суду із позовною заяву про таке стягнення повинно передувати рішення Ради національної безпеки і оборони України про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), яке введене в дію Указом Президента України; (4) таке стягнення відбувається у примусовому порядку на підставі рішення суду.

Вказана категорія справ за своєю правовою природою спору відноситься до публічно-правового спору, в той же час суд під час прийняття рішення повинен вирішити питання: чи буде у даній ситуації співмірним позбавлення права власності із національними інтересами, із врахуванням конституційного принципу його непорушності. Водночас, з урахуванням сучасного стану загроз цілісності держави, безпеці та життю громадян, зумовлених повномасштабним вторгненням та можливості у майбутньому таких загроз, вважаємо за доцільне закріплення на законодавчому рівні можливості застосування такого виду санкції не лише під час дії правового режиму воєнного стану, законодавчо закріпивши дефініцію правового інституту «стягнення активів в дохід держави підсанкційних осіб» як правовідносин, що виникають з ініціативи спеціально-уповноваженого суб'єкта, на підставі відповідного рішення Ради національної безпеки і оборони України, з метою захисту національної безпеки і оборони, суверенітету і територіальної цілісності, що реалізуються в судовому порядку. Такі пропозиції опосередковують необхідність внесення змін до ч. 1 ст. 346 Цивільного кодексу України «Підстави припинення права власності», доповнивши її новим пунктом: «13) стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб».

Проведене дослідження обумовлює потребу подальшої розвідки особливостей провадження у цій категорії справ, що і повинно визначати перспективи подальших наукових досліджень у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тимошенко К.О. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикції адміністративних судів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2012. 20 с.
2. Хлібороб Н.Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Л., 2012. 20 с.
3. Щавінський В. Публічно-правовий спір як феномен адміністративної науки. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 73–77.
4. Цвіркун Ю.І. Сутність феномену публічно-правових спорів про оскарження рішень, дій чи бездіяльності колегіального суб'єкта публічної адміністрації. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. № 1. Том 30. С. 69–77.
5. Сkochиас-Павлів О.В. Публічно-правовий спір як предмет розгляду в адміністративних судах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 9-2. Том 1. С. 123–126.
6. Рябченко О. Категорія «публічно-правовий спір»: розмежування конституційної та адміністративної юрисдикцій. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4-5. С. 174–178.
7. Карпа М. Публічно-правовий спір як спосіб встановлення та розмежування компетенції органів публічної влади (теоретичні аспекти). *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. № 3 (34). С. 26–34.
8. Квак В.В. Поняття «публічно-правовий спір» та «адміністративно-правовий спір» в законодавчій термінології. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 7. С. 125–129.

9. Лозинський Ю.Р., Павлович-Сенета Я.П. Публічно-правовий спір і його значення для вдосконалення законодавства про адміністративне судочинство. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 377–379.
10. Гаврильців М., Лук'янова Г. Поняття та юридична природа спорів, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 136–141.
11. Тильчик В.В. Теоретико-методологічні та правові засади вирішення адміністративними судами спорів у сфері публічно-правових відносин: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 448 с.
12. Собакарь А., Нестерцова-Собакарь О. Судовий розгляд публічно-правових спорів: зарубіжний досвід та особливості його використання в українській правозастосовчій практиці. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 190–197.
13. Черняхів І.Е. Поняття публічно-правового спору та його розмежування із суміжними поняттями «публічно-правовий конфлікт», «державно-правовий конфлікт», «адміністративно-правовий спір». *Приватне та публічне право*. 2018. № 2. С. 108–112.
14. Про санкції: Закон України № 1644-VII від 14.08.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
15. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб». URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/c46d1e01-6e9a-4f19-ba5f-bb837c61f789](https://itd.rada.gov.ua/c46d1e01-6e9a-4f19-ba5f-bb837c61f789) (дата звернення: 01.12.2024).
16. Ткачук О.С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. 547 с.
17. M Stefanchuk 'The Recovery of Ukraine in the Field of Justice: Challenges and Priority Goals' 2022 4-2 (17) Special Issue Access to Justice in Eastern Europe 186–201. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.4-n000467> (дата звернення: 01.12.2024).
18. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
19. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
20. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
21. Постанова Верховного Суду від 10.09.2021 р. у справі № 766/20776/17. Проведення № К/9901/10171/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99521548> (дата звернення: 01.12.2024).
22. Семенчук Н.О. Публічно-правові спори у сфері містобудування: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя. 2024. 243 с.
23. Дзера О. Принципи інституту права власності вимагають додаткових законодавчих гарантій. *Право України*. 2019. № 1. С. 75–92.
24. Стефанчук М.М. Органи виконавчої влади як сторона у справах адміністративної юрисдикції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук :12.00.07. Київ, 2012. 209 с.
25. Вербіцька М., Бондарчук Л. Суб'єкт владних повноважень як позивач у адміністративних справах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 4 (28). С. 31–37.
26. Наконечний А.Б. Примусове відчуження земельних ділянок за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Одеса, 2015. 225 с.